

térature des Arabes d'Espagne (Leiden 1855-1861). Makkarî'nin *Nefhu't-ṭib min gusni'l-Endelüsî'r-raṭîb* adlı eserinin ilk iki cildinin R. Dozy, L. Krehl ve W. Wright ile birlikte yapılmış neşridir. Baş tarafında şarkiyat araştırmalarından bahsedilen önemli bir mukaddimenin yer aldığı bu çalışmada birçok ünlü isim unutulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Necib el-Akikî, *el-Müsteşriḳûn*, Kahire 1964, I, 204; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 120; Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşriḳîn*, s. 167; Edward W. Said, *Orientalism*, New York 1979, s. 152, 331, 339; "el-Munazzamâtü'l-'Arabiyye li't-terbiye", *Menâhicü'l-müsteşriḳîn*, Riyad 1405/1985; W. H. Behn, *Index Islamicus (1665-1905)*, Millersville 1989, s. 2, 28, 57, 96, 113, 691, 697, 720, 722, 725, 731, 737, 801; *TA*, XIV, 103; E. Lévi-Provençal, "Makkarî", *IA*, VII, 205.

İBRAHİM HAREKÂT

DUHÂ NAMAZI

(bk. KUŞLUK NAMAZI).

DUHÂ SÜRESİ

(سورة الضحى)

Kur'an-ı Kerim'in doksan üçüncü süresi.

Mekke devrinde nâzil olmuştur, on bir âyettir. *Fâsıla** sı (ا، ث، ر) harfleridir. Adını birinci âyetteki "kuşluk vakti" anlamına gelen *duhâ* kelimesinden alır. Kuşluk vaktine yeminle başlayan süreye Ve'd-Duhâ süresi de denilir. Vahyin bir müddet kesilmesi sebebiyle Mekke müşrikleri arasında çıkan, "Rabbi Muhammed'i terketti, ona küstü" şeklindeki dedikodulardan Hz. Peygamber'in duyduğu üzüntü üzerine nâzil olmuştur (sürenin nüzûl sebebiyle ilgili rivayetler için bk. Buhârî, "Tefsîr", 93; "Teheccüd", 4; "Fezâ'ilü'l-Ḳur'ân", 1; Müslim, "Cihâd", 114-115; Tirmizî, "Tefsîr", 82; Hâkim, II, 526-527). Vahyin kesilme süresiyle ilgili olarak iki üç günden kırk güne kadar varan çeşitli rivayetler mevcuttur.

Duhâ süresi, İslâm güneşinin yükselişini sembolize eden kuşluk vaktiyle küfür ve şirk döneminin, bitmeye yüz tutmuş karanlık bir geceyi andıran haline yeminle başlar. Allah'ın Hz. Peygamber'i terketmediği ve kendisine darılmadığı bildirilir. Hz. Peygamber'i yakın bir gelecekte büyük başarıların beklediği, peygamberlik görevinin sonunun başlangıcından daha hayırlı olacağı müjdelendir. Aslında Hz. Peygamber annesiz babasız

Duhâ sūresinin muhakkak hattıyla yazılmış ilk âyetleri

büyüyen bir yetimken rabbi kendisini koruyup kollamış ve ona peygamberlik vermiştir. Artık rabbin desteğinden uzak kalması ve terkedilmiş bir duruma düşmesi söz konusu değildir.

Sürenin ikinci yarısındaki âyetler ilk nazarda bir başa kakma üslûbu taşır gibiyse de dikkatle incelendiğinde böyle olmadığı görülür. Daha önce verilen nimetlerden söz edilmesi başa kakma değil peygamberlikten sonra verilecek nimetlerin daha öncekilerle kıyaslanamayacak kadar büyük olduğunu anlatmak içindir. Nübüvvetten önce resulünü kimseye muhtaç etmeyen Allah nübüvvetten sonra mı yüz üstü bırakacaktır. Artık bir peygamberden beklenen görevleri yerine getirmesi, yetime, kimsesize sahip çıkması, ihtiyacı olanları eli boş çevirmemesi gerektiği belirtilir. Süre, rabbin nimetlerini dile getirmeyi emreden bir âyetle son bulur. Bundan da en büyük nimet olan İslâm dininin tebliğ ve tâlim edilmesi istendiği sonucu çıkarılmalıdır. Bu özellikleri ve muhtevasıyla süre yalnız Hz. Peygamber için değil her zaman ve her yerde bütün müslümanlar için büyük bir mânevî güç ve moral kaynağıdır.

Duhâ sūresinin bir önceki Leyl sūresiyle anlam ilişkisi vardır. Leyl sūresi, iyilerin ileride hoşnut ve razı olacaklarını müjdeleyen âyetle son bulurken bu sūrede, "Rabbin sana verecek, sen de razı olacaksın" meâlindeki âyetle bu müjdeye açıklık getirilmiş olur. Bundan sonraki İnşirâh sūresi ise hem üslûp hem de anlam bakımından Duhâ sūresinin devamı gibidir. Çünkü bu sūrede Peygamber'in göğsünün genişletildiği, sırtındaki ağır yükün kaldırıldığı ve namının yüceltildiği bildirilir. Duhâ sūresinin başında yer alan, "Rabbin seni terketmedi, senden yüz çevirmedi" meâlindeki âye-

te karşılık İnşirâh sūresi, "Öyleyse sen de sadece rabbine yönel" âyetiyle son bulur.

Duhâ sūresini okumanın faziletine dair Sa'lebî ve Vâhidî gibi müfessirlerce Übey b. Kâ'b'dan nakledilen ve daha sonraki bazı tefsir kitaplarında da yer alan, "Kim Duhâ sūresini okursa Allah onu Muhammed'in şefaatine lâyık gördüğü kulları arasına alacak, ona ayrıca yetim ve dilencilerin sayısının on katı sevap yazacaktır" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir (Zerkeşî, I, 432; Duhâ sūresinin ve daha sonraki sūrelerin sonunda tekbir getirilmesiyle ilgili rivayet için bk. BEZZÎ; TEKBİR).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ḍhy" md.; *Müsned*, IV, 312-313; Buhârî, "Tefsîr", 93; "Teheccüd", 4; "Fezâ'ilü'l-Ḳur'ân", 1; Müslim, "Cihâd", 114-115; Tirmizî, "Tefsîr", 82; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), XXX, 229-234; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 526-527; Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, I, 46-49; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-gâyb*, İstanbul 1307, VIII, 594-607; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳur'ân*, VIII, 446-450; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 432; *Tecrid Tercemesi*, IX, 34-38; Aynî, *Umdetü'l-ḳârî*, Kahire 1392/1972, XVI, 162-165; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, XXX, 153-165; El-malîlî, *Hak Dini*, VIII, 5883-5909; Zuhûr Ahmed Azhar, "Duhâ", *UDMİ*, XII, 301-302.

EMİN IŞIK

DUHÂN

(الدخان)

İslâmî literatüre göre kıyametin büyük alâmetlerinden biri.

Arapça'da "tütme, dumanı çıkmak" mânâsındaki *dahn* kökünden isim olan *duhân* "duman" anlamına gelir. Kur'an-ı Kerim'de iki âyette yer alan kelime (Fuṣṣilet 41/11 ; ed-Duhân 44/10) kırk dördüncü sürenin de adını teşkil eder (bk. DUHÂN SÜRESİ). Duhân Kur'an'da geçtiği her iki âyette de "duman" anlamında kullanılmıştır.

Çağdaş mukayeseli dinler tarihi araştırmalarının bir kısmında, İslâm literatürüne göre kıyametin büyük alâmetlerinden biri olarak kabul edilen *duhân*ın terminolojide kazanmış olduğu bu eskatolojik mânaya benzer anlam ifade eden pasajlara *Kitâb-ı Mukaddes*'te de rastlanıldığı (meselâ bk. Matta, 24/30) kaydedilir (Masson, s. 692). Kur'an'da kıyametin yaklaştığını haber veren âyetlerle bu dehşetli olayın alâmetlerine genel olarak işaret eden beyanların yer alması, müslümanlar arasında yakın bir gelecekte kıyamet alâmetlerinin zuhur ede-

ceği inancını doğurmuş, konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'e nisbet edilen rivayetler de bu inancı pekiştirmiştir. Kelâm kaynaklarında kıyamet âlâmetleri sayılırken bazı âyet ve hadislere dayanılarak duhâna da yer verilmiş, bu husus kıyamete çok yakın bir zamanda gerçekleşecek olağan üstü olaylar arasında sayılmıştır. Ancak Ehl-i sünnet'in, sem'iy-yât* alanına giren konularda bağlayıcı yorum ve tahminlerden kaçınma esası bu hususta da benimsenmiş ve duhânın, zuhuruna inanılması gereken bir kıyamet âlâmeti olduğu belirtilmekle yetinilmiştir.

Duhân kelimesinin, hem özel adını hem de nüzûl sebebinin oluşturduğu sürede yer aldığı âyetten önceki âyetlerde Allah'ın birliği ve O'nun kâinata hâkim olduğu üzerinde durulur. Daha sonra Allah'ın, rahmetinin bir eseri olarak insanlığı doğru yola iletmek üzere peygamberler gönderdiği bildirilir. Bütün bu uyarılara rağmen zamanlarını boşa geçirip oyalanmaktan başka bir şey yapmayan inkârcıları elem verici azap niteliğinde bir dumanın (duhân) saracağı, bu elîm azabın kaldırılması halinde iman edebileceklerine dair söz verecekleri ifade edilir. Âyetlerin devamında ise onların bu sözlerinde durmayacakları şu sözlerle haber verilir: "Biz azabı geçici bir zaman için kaldıracağız, fakat siz yine eski halinize döneceksiniz. Onları müthiş bir yakalayışla (batşe-i kübrâ) yakalayacağımız gün öcümüzü mutlaka alınız" (ed-Duhân 44/15-16).

İslâm âlimlerinin, bu âyetlerde geçen duhân ve batşe-i kübrânın mahiyeti ve gerçekleşme zamanı konusunda ileri sürdükleri görüşleri iki grupta ele almak mümkündür: a) Abdullah b. Mes'ûd'a nisbet edilen ve çoğunluğun benimsediği telakkîye göre Mekke müşriklerinin ve özellikle Kureys'in İslâm'a karşı direnişinde ısrarlı olduğunu ve müslümanlara yönelik eziyetlerini arttırdığını gören Resûlullah, onların Hz. Yûsuf dönemindekine benzer bir kıtlıkla cezalandırılması için Allah'a dua etmiş, duasının kabul edilmesi sonucunda Mekke halkı büyük bir kıtlığa uğramıştır. Bu kıtlık sırasında leş ve kemik yemek zorunda kalan ve açlıktan gözlerinde fer kalmayan Mekkeli müşrikler etraflarını duman kaplamış gibi görüyorlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e başvurarak bu felâketin kaldırılması için rabbine dua etmesini istemişler, kıtlık sona erdiği takdirde iman edeceklerine dair kendi-

sine söz vermişlerdi. Fakat Resûlullah'ın duası üzerine sıkıntıları biraz hafifleyince direniş ve eziyetlerini daha da arttırmışlardı. Abdullah b. Mes'ûd'a göre söz konusu âyetteki duhân, Mekke döneminde gerçekleşen bu kıtlığa ve bunun sonucunda etrafı duman kaplamış gibi görme olayına, onu takip eden âyetlerde yer alan batşe-i kübrâ ise müşriklerin Bedir Gazvesi'nde uğrayacakları yenilgiye işaret etmektedir (ayrıca bk. BATŞE-i KÜBRÂ). Duhân âyetinin kıyamet âlâmetlerinden birini teşkil eden duhâna delalet etmediği şeklindeki kanaat, bu âyetin devamında yer alan, "Rabbimiz, azabı üzerimizden kaldırdı!" (ed-Duhân 44/12) meâlindeki âyetle bu isteğin cevabı olan, "Azabı üzerinizden biraz kaldıracamız" (ed-Duhân 44/15) âyetiyle de desteklenmektedir. İlk dönem müfessirlerinden Taberî, söz konusu âyetin yukarıda temas edilen üslûp ve muhtevasının İbn Mes'ûd'un görüş ve yorumunu güçlendirdiğini vurgulamakta, bu sebeple de onun görüşünün tercih edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Son dönem âlimlerinden Şevkânî de eşrât-ı sâat* rivayetlerine dayanarak kıyamet âlâmetlerinden sayılan bir başka duhân olayının kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşebileceğini belirtmekte ve yukarıdaki âyette geçen duhân ve batşe-i kübrâ tabirlerinin o dönemde Kureys'in başına gelen kıtlık ve Bedir yenilgisi olarak anlaşılmasının daha doğru olacağını söylemektedir. b) Aralarında İbn Kesîr'in de bulunduğu diğer bir grup müfessir ise söz konusu âyette geçen duhânın, kıyametin yaklaştığı sırada ortaya çıkacak duman olduğu görüşünü benimsemektedir. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Zeyd b. Ali'ye izâfe edilen bir görüş de bu yorumu desteklemektedir. Bu hususla ilgili rivayetlere göre, kıyamete yakın bir zamanda gökten incek olan bu duman bütün dünyayı (doğu ve batının arasını) kırk gün kırk gece süreyle (Ye'cûc ve Me'cûc'ün helâkiyle ilgili rivayetlerde üç gün) kaplayacak, yeryüzü âdeta bacasız bir fırın, içinde ateş yanmış bir oda gibi ısınacaktır. Müminler bu dumandan -hafif nezleye tutulmuş gibi- çok az etkilenecek, kâfir ve münafıklar ise şiddetle sarsılacak, âdeta sarhoşa döneceklerdir.

Kur'an'da duhân kelimesinin geçtiği diğer âyette (Fussilet 41/11), Allah'ın duman (buhar, gaz) bulutu halinde bulunan göğe teveccüh ve tecelli ettiğine işaret edilmekte, ardından da ona ve arza, "İki-

niz de ister istemez gelin" diye emrolunduğu ifade edilmektedir. İlmî tefsir metodunu uygulayan bazı yeni müfessirlerle mutasavvıflar bu âyette yer alan "tav'an ev kerhen" (ister istemez) kelimelerini, yerküre ile onun en yakın seması arasındaki uyum zorluğunun bir işareti olarak kabul etmektedir (ayrıca bk. DÂVÛD-i KAYSERİ). Günümüz jeofizik ve uzay araştırmaları da böyle bir intibak zorluğuna işaret etmekte, hayatın devamının ancak yerküre ile uyum halindeki bir atmosferle mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Bu konuda dünya atmosferinin oluşumu örnek alınacak olursa arz ve sema uyumunun, öncelikle atmosferdeki gaz atom ve moleküllerinin kaçış hareketleriyle arzın çekim gücünün dengede bulunması gibi çok ince bir muvazeneyle bağlı olduğu görülür. Atmosferin teşekkülüne ait tahakkuku çok zor bu jeofizik şartların gerçekleşmesi ise ancak atmosfer mekânının ısı ile arz cazibesinin dengesi ve uzaydaki çeşitli işin enerjilerinin bu muvazeneyle bozması gibi bazı hassas dengelerin sağlanıp devam ettirilmesine bağlıdır. Duhânla ilgili olan rivayetler, genellikle insanın hayatını sürdürebilmesine en uygun ortama sahip bulunan dünyanın bu dengelerinin bozulmasını yansıtmaktadır. Birçok âyetin de kıyametin kopuşunu büyük bir kozmik değişim olarak tasvir ettiği bilinmektedir (meselâ bk. İbrâhim 14/48; Tâhâ 20/105-107; et-Tekvîr 81/1-3; el-İnfîtâr 82/1-3; el-Kâria 101/1-5). Bu kozmik değişimin âlâmetlerinden birini teşkil eden duhânın dünyanın söz konusu hassas dengeleriyle çok yakından ilgili olan bu anlamı, yeryüzünde ve atmosferde meydana gelecek ve insan hayatını olumsuz yönde etkileyecek olan ozon tabakasının delinmesi, atmosferin sera etkisinin azalması, çevre ve hava kirliliği, nükleer savaş ve santrallerden kaynaklanan radyoaktif kirlenmeler gibi jeolojik ve ekolojik dengeleri bozacak değişimlerle, geniş çapta salgın haline gelen kötü alışkanlıkların doğurduğu bütün olumsuz sonuçlara, bunlar karşısında alınacak tedbirlere müslümanların ilgisiz kalmamaları konusunda önemli bir uyarı anlamı da taşıdığı düşünülebilir. Bazı yeni yorumlarda söz konusu âyette geçen duhân lafzı, gelecekte vuku bulacak bazı ilmî keşifleri gösteren, insanlığı yok edecek çeşitli nükleer silâhlarla bunların olumsuz etkilerinin bir işareti olarak kabul edilmektedir (meselâ bk. Ateş, VIII, 306).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dĥn" md.; *Lisânü'l- Arab*, "dĥn" md.; Mustafavî, *et-Taĥkîk*, "dĥn" md., III, 176-178; *Müsned*, IV, 6, 7; Buhârî, "İstisâkâ", 2, "Tefsîr", 12/4, 30/1, 44/5-6; Müslim, "Şifâtü'l-münâfikîn", 39, 40, "Fiten", 39, 40; İbn Mâce, "Fiten", 25, 28; Tirmizî, "Tefsîr", 46, "Fiten", 21; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XXV, 111-115; Fahreddin er-Râzî, *Me-fâtiĥu'l-ğayb*, XXVII, 241-244; Nevevî, *Şerĥu Müslim*, XVII, 140-142; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, VII, 232-236; a.mlf., *en-Nihâye* (nşr. M. Ahmed Abdülazîz), Beyrut 1408/1988, I, 223-226; Teftâzânî, *Şerĥu'l-Akâ'id*, s. 193-194; Aynî, *Umdu'tü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, VII, 29; *Tecrid Tercemesi*, III, 271-281; XI, 144-148, 177-179; Berzenci, *el-İşâ'a li-esrâ'i's-sâ'a*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), s. 155, 177-178; Seffârîni, *Levâmi'u'l-envârî'l-behiyye*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmî), II, 128-131; Şevkânî, *Fethu'l-ğadîr*, Kahire 1349-51, IV, 556-557; Abdülatif el-Harpûti, *Tenķiĥu'l-kelâm*, İstanbul 1330, s. 358-359; Elmalılı, *Hak Dinî*, VI, 4190-4193, 4297-4299; D. Masson, *Monothéisme coranique et monothéisme biblique*, Paris 1976, s. 692; Abdullah Aydemir, *Tefsîrde İsrailiyyât*, Ankara 1979, s. 309-310; Halûk Nurbakî, *Radyasyon ve Mîniklerin Evreni*, İstanbul 1987, tür.yer., a.mlf., *Kur'ân-ı Kerîm'den Ayetler ve İlmî Gerçekler*, Ankara 1988, s. 12-18; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*, İstanbul 1988-91, VIII, 303-306; Zeki Sartoprak, *İslâm'a ve Diğer Dinlere Göre Deccal*, İstanbul 1992, s. 98; Bekir Topaloğlu, "Batşe-i Kübrâ", *DİA*, V, 203-204.

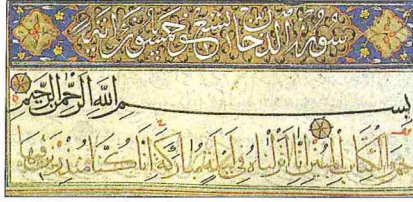
METİN YURDAGÜR

DUHÂN SÜRESİ

(سورة الدخان)

Kur'ân-ı Kerîm'in kırk dördüncü süresi.

Mekke devrinin sonlarında muhtemelen Zuhurî süresinin ardından ve Câsiye süresinden önce nâzil olmuştur. Mus-hafta "hâ-mîm" ile başlayan yedi sürenin beşincisidir. Âyetleri Kûfe sayımına göre elli dokuz, Hicaz sayımına göre altmıştır. Bu fark, baştaki "hâ-mîm" rumuzunun müstakîl âyet sayılıp sayılmamasıyla ilgili görüş ayrılığından doğmaktadır. *Fâsıla'sı* (ن م) harfleridir. Süre, ismini onuncu âyette geçen ve "duman" anlamına gelen *duhân* kelimesinden almaktadır. Aynı zamanda sürenin nüzül sebebi olan *duhânın*, söz konusu âyette gökyüzünden gelip insanların üzerine bir azap olarak çökeceği bildirilmiştir (bk. DUHÂN). Hz. Peygamber'den kıyamet alâmetleriyle ilgili olarak rivayet edilen bir hadiste geçen duman ise (bk. *Müsned*, IV, 6, 7; Müslim, "Fiten", 39, 40; İbn Mâce, "Fiten", 25, 28; Tirmizî, "Fiten", 21) kıyamet öncesinde meydana gelecektir. Buna göre gökten incek olan bir

Duhân sûresinin muhakkak hattıyla yazılmış ilk âyetleri

duman bütün yeryüzünü kaplayacak, her taraf bacasız fırın gibi ısınacaktır. Bu sûredeki *duhân* ile kıyamet alâmetlerinden olan *duhânın* aynı olduğunu söyleyenler olmuşsa da bunların birbirinden farklı olduğunu ileri sürenler çoğunluktadır. Zira biri zuhur etmiş ve geçmiş tir, diğeri ise zuhur edecektir (bk. *Tecrid Tercemesi*, III, 279-280).

Duhân sûresinin konusunu, kitaba ve peygambere inanmanın gereği ve önemi, inanmayanların dünya hayatında uğrayacakları sıkıntılarla âhirette çekecekleri azap, iman edip kötülüklerden sakınanların ise ebedî mutluluğa erecekleri hususu teşkil eder. Süre, dinde kitabın ve vahyin önemini vurgulamak amacıyla kitaba yeminle başlar. İlk âyetler, Kur'ân-ı Kerîm'in her hikmetli işin hükmüne bağlandığı mübarek bir gecede indirildiğini açıklar; her şeyin ve herkesin rabbi olan Allah'ın böyle apaçık âyetlerle dolu bir kitap göndermesinin ilâhî bir rahmet olduğunu belirtir (âyet 1-8). Daha sonraki âyetler, Mekke müşriklerinin söz anlamaz, ibret almaz ve uslanmaz tutumlarının kötü âkîbetini açıklamak üzere Firavun ile kavminin durumunu ibret verici tarihî bir olay olarak anlatır. Vaktiyle İsrâiloğulları, Allah tarafından gönderilen peygamber sayesinde Firavun'un zulmünden kurtulmuştu. Onlar denizi yarıp geçmişler, fakat gerçeğe karşı direnen Firavun ile adamları boğularak helâk olmuşlardı. Geride bıraktıkları birçok dünya nimeti başka kavimlere intikal etmiş, kendileri ise yaratana ve yaratılmışlara karşı işledikleri suçların kötü sonuçlarıyla başbaşa kalmışlardı. "Ne gök ağladı onlara ne yer, ne de cezaları ertelendi" (44/29). Mekke müşrikleri Mısır firavunlarından, Yemen'deki Tübbâ' hânedanından ve onlardan önceki diğer kavimlerden daha güçlü değildir. Günahkâr olan bütün o kavimler helâk edildiğine göre Mekke müşriklerinin helâki de mümkündür. Ayrıca bu-

rada öldükten sonra dirilmeyi ve âhirette hesap vermeyi inkâr edenlerin cehennemdeki azaplarının dünya hayatında çektikleri sıkıntılardan kat kat ağır olacağı haber verilir. Bu âyetlerin (9-50) ardından kötülükten sakınan müminlere verilecek cennetlerin güzellikleri anlatılır. Bu büyük kurtuluşun inananlara Allah'ın bir nimeti olduğu bildirilir (âyet 51-57).

Süre, "Biz bu kitabı düşünüp ibret almaları için senin diline indirip kolaylaştırdık. Artık sonucu bekle, onlar da beklemektedirler" meâlindeki uyarı âyetleriyle sona erer (58-59). Sürenin baş taraftaki âyetlere atıfta bulunarak bu şekilde sona ermesi, hem konunun başıyla sonu arasındaki bağlantıyı sağlamak, hem de inanmayanların dünya ve âhirette karşılaşacakları güçlükler için yapılan uyarıyı pekiştirmek amacını güder. Nitekim Duhân sûresinden sonra gelen Câsiye süresi, onların başlarına gelecek felâketleri daha ayrıntılı bir şekilde ele alır.

Duhân sûresinin faziletine dair, "Kim geceleyin Duhân sûresini okursa sabaha kadar yetmiş bin melek kendisi için istiğfarda bulunur"; "Kim cuma gecesi Duhân sûresini okursa günahları bağışlanır" (Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 8) meâlinde iki hadis rivayet edilmişse de bunların ve özellikle ikinci hadisin ileri derecede zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Tirmizî hadisleri zikrettikten sonra her ikisi için de *garîb** değerlendirmesini yapmış, senedlerinin illetlerine dikkat çekmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dĥn" md.; *Müsned*, IV, 6, 7; Buhârî, "İstisâkâ", 2, "Tefsîr", 12/4, 30/1, 44/1, 2, 3, 4; Müslim, "Şifâtü'l-münâfikîn", 39, 40, "Fiten", 39, 40; İbn Mâce, "Fiten", 25, 28; Tirmizî, "Fiten", 21, "Tefsîr", 46, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 8; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Bulak), XXV, 111-115; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, VII, 231-248; *Tecrid Tercemesi*, III, 271-280; Şevkânî, *Fethu'l-ğadîr*, Kahire 1350, IV, 553-563; Âlûsî, *Rûĥu'l-me'ânî*, VIII, 37-57; Elmalılı, *Hak Dinî*, VI, 4290-4304.

EMİN İŞİK

DUHÂNİ ŞERİF ÇELEBİ

(ö. 1831)

Dinî eserler icracısı ve bestekârı.

Bursa'da doğdu ve gençlik yıllarını burada geçirdi. Öğrenimi ve yetişmesi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Bursa'da Özbek Çarşısı'nda tütüncülük yaptığı için "Duhânî" lakabı ile şöhret bulmuştur. Zamanın üstatlarından dinî ve din dışı eserler meşekdere kendisi-